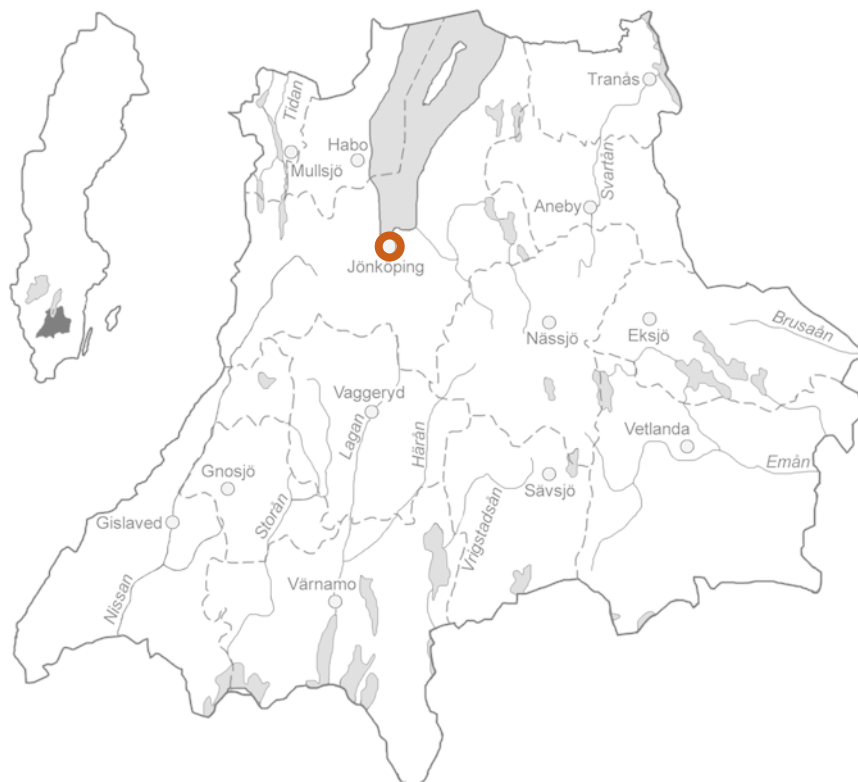

Arkeologisk rapport 2021:21
Susanne Haltiner Nordström &
Ådel V. Franzén

Jungmannen 2-5

Arkeologisk förundersökning inom L1972:2508 (RAÄ-nr
Jönköping 50:1) inför planerad byggnation inom kvarteret
Jungmannen 2–5, Jönköpings stad och kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2021-061

Länsstyrelsens dnr: 431-10512-2020

Rapport och foto: Susanne Haltiner Nordström. Kartanalys: Ådel V. Franzén

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Rapport över utförd arkeologisk undersökning

Beskrivning av undersökningsresultaten.

Inledning

Inför planerad nybyggnation inom kvarteret Jungmannen 2-5 utförde Jönköpings läns museum en arkeologisk förundersökning hösten 2021. Det handlade om två asfalterade parkeringsplatser, ett grönområde intill slottskyrkogården och grönytan runt den så kallade Lagermanska villan tillhörande Svenska kyrkan.

Resultat

Sammanlagt drogs 19 schakt över hela ytan. I de två asfalterade områdena gjordes mindre schakt då det ganska snabbt kunde konstateras att sentida fyllnadsmaterial lagts över den orörda sandiga ytan, S 1, S 6, S 17-19. Fyllnadsmassorna bestod av grus, humös sand med tegelpannor, tegel, glas, porslin och metallskrot. Den ursprungliga sanden framkom på 1 meters djup. Detta gällde under parkeringarna i både Jungmannen 2 och 5. Runt den norra parkeringen på Jungmannen 5, togs även schakt upp i gräsmattan, S 2-5. Matjorden var ca 0,5 meter djup bestående av humös sand med grus, tegel, glas, djurben och lite kol. Den gula orörda sanden låg 0,6 meter under marknivå. I schakt 3 framkom även rivningslager med tegelpannor och tegel och i schakt 4 ett betong- och tegelfundament tvärs över schaktet. Den orörda sanden framkom på 1,2 meters djup i de två sistnämnda schakten.

I gräsytan längs med den västra delen av förundersökningsytan, S 7-11, var matjorden ca 0,4 - 0,5 meter djup. Här detekterades olika metallföremål fram vilka bedömdes som sentida. Även fynd av porslin och glas hittades.

I schakt 11 framkom ett oväntat mönster nedtryckt i den gula sanden i botten, se figur 8. Mönstret har tolkats som ett spår efter ett kraftigt däck från ett fordon, således inte äldre 1900-tal.

Schakten, S 12-16, runt trävillan från slutet av 1800-talet kallad Lagermanska villan, innehöll även sentida föremål såsom glas, porslin, järn och tegel. Här framkom den gula orörda sanden på ca 1 meters djup.

I den nordöstra hörnet av trädgården låg en mängd ledningar så där kunde inga schakt dras.

Fynd

Flaskglas, porslin, blysmälta, blyplomb från Borås 1846, spik och några sentida gjutna metallföremål. Inga fynd sparades.

Sammanfattning

Sammanlagt drogs 19 schakt över hela ytan, inga lämningar från vikingatid eller medeltid, eller andra fornlämningar, har påträffats inom förundersökningsområdet varför inga ytterligare arkeologiska insatser anses behövas. Läns museet har samrått med Länsstyrelsen.

Kartanalys

Utfördes av Ådel V. Franzén, se sidan 8

Jönköpings läns museum

Administrativa uppgifter

IDENTIFIERINGSUPPGIFTER

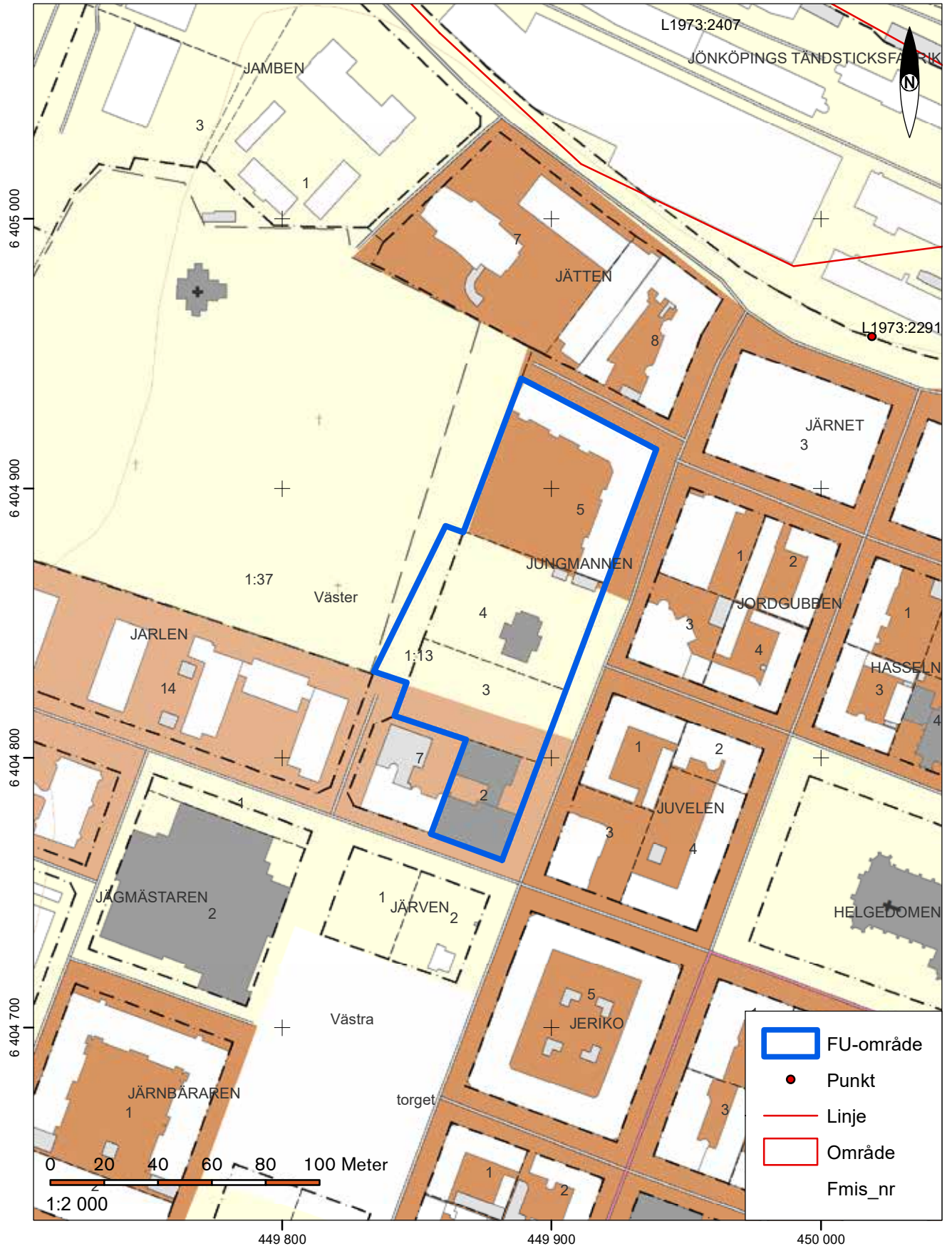
Dnr: 61/2021	Dnr enl Lst beslut: 431-10512-2020	Rapport: 2021:21
Landskap: Småland	Län: Jönköping	Kommun: Jönköping
Socken: Jönköping	Trakt/kvarter/fastighet: Jungmannen 2-5	
Ekonomisk karta: 64E 0eS, 64E 0fS	Fornl nr: L1973:2508	Stad: Jönköping
N: 6404850	E: 449860	Nivå – lägsta: 95 m.ö.h. -högsta: 97 m.ö.h.

UNDERSÖKNINGENS ART OCH OMFATTNING

Typ av exploatering: Husbyggnation				
Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning				
Uppdragsgivare: Svenska kyrkan i Jönköping			Ansvarig institution: Jönköpings läns museum	
Fältarbetsledare: Susanne Haltiner Nordström			Fältarbete from 4 okt 2021 tom 7 okt 2021	
Antal arbetsdagar i fält: 3				
Undersökningens omfattning	Utredd yta/m²	Schaktad yta/m²	Schakt/löpm	Volym/m³
			250	

UNDERSÖKNINGSOBJEKT OCH UNDERSÖKNINGSRESULTAT

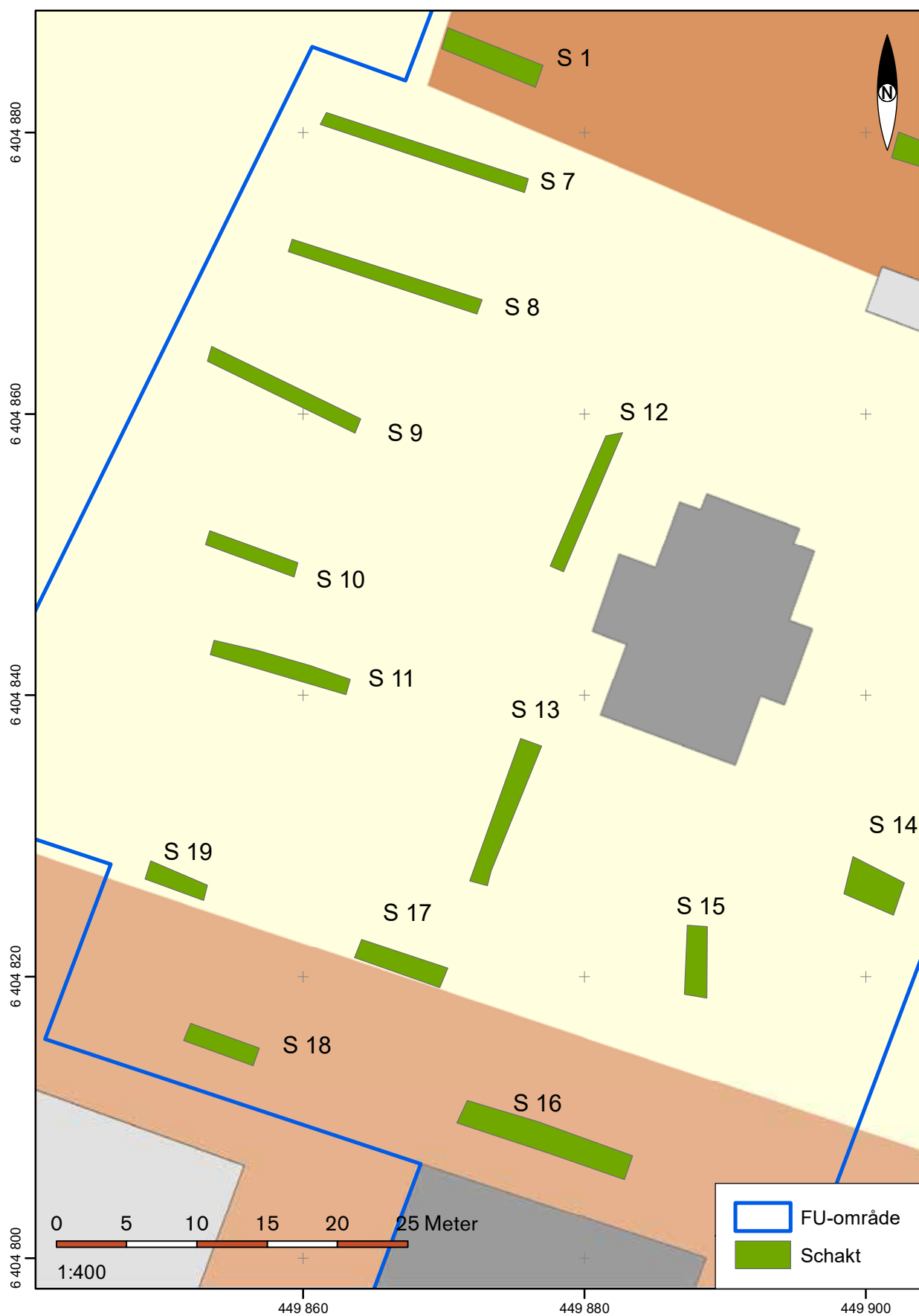
Uppgifter ur RAÄ:s fornl.reg		Sammansatta lämningar: stadslager	
Lämningar:			
Undersökningsresultat		Sammansatta lämningar:	
Anläggningar:			
Totalt antal undersökta		-gravar:	-boplatskonstruktioner:
Datering: Odaterad			

Figur 1. Karta med förundersökningsområdet markerat med blått. Skala 1:2000. Kartblad 64E 0eS och 64E 0fS

Figur 2. Karta med de numrerade schakten i grönt. Detta är det norra förundersökningsområdet. Skala 1:400.

Figur 3. Karta med de numrerade schakten i grönt. Den södra delen av förundersökningsområdet. Skala 1:400.

Figur 4. Schakt 1 i den norra delen med asfalt och fyllnadsmassor ner till ca 1 meter där den orörda gula sanden ligger. Foto från öster.

Figur 5. Schakt 7 i den västra delen angränsande till Slottskyrkogården. Här syns matjorden, 0,5 meter djup, och den gula sanden. Foto från öster.

Figur 8. Spåren i schakt 11 som tolkades som moderna traktorspår. Foto från öster.

Figur 9. De igenlagda schakten i den västra delen mot kyrkogården. Foto från söder.

Kartanalys kvarteret Jungmannen. Av Ådel Franzén

De genomgångna kartorna täcker perioden mellan 1674 och 1950 och visar, föga förvånande att det dröjer fram till ca 1850-talet innan dessa trakter av Väster börjar exploateras och få sin första bebyggelse sedan stadsflytten 1610–1620. Hypotetiskt sett kan bebyggelse ha funnits i området under medeltid och 1500-tal, men eventuella spår efter detta måste sökas arkeologiskt.

Det som talar för medeltida aktivitet i området är närheten till den romanska kyrka som var belägen endast 120 meter längre västerut på platsen för det nuvarande Slottskapellet. "Gropen" som i 1600-talets kartor markeras som en väg med hägnader på ömse sidor och som plötsligen upphör strax söder om utredningsområdet antyder även denna att människor och boskap färdats intill utredningsområdet. I tänkeböckerna börjar bebyggelse "utom Gropen" att dyka upp kring år 1500. Det nu aktuella området måste tolkas som beläget just utom Gropen vilket styrker antagandet att spår efter bebyggelse från senmedeltid och 1500-tal kan finnas här.

Georefereringen har gjorts med tre säkra stödpunkter: slottskapellet, slottets utanverk och Barnarpsgatan som ju anlades redan under 1600-talets mitt. På de bifogade kartorna kan planområdet eller undersökningsområdet (UO) sväva *lite* fritt, vilket beror på mätfel i kartan. De geografiska stödpunkterna är de samma i samtliga kartor och de är belägna i närheten av UO.

År **1674** är UO åkermark tillhörande änkan efter Anders Heliesson (? efternamnets början otydligt), välborne fru Karin Torneskiöldh (som också äger en kvarn) samt Anders Ericksson och borgmästaren själv: Sander Haÿoch. Åkermarken var 1674 belägen inom en yta som jag i tidigare kartanalyser utifrån morfogenetiska antaganden har tolkat som den eventuella platsen för en förhistorisk/tidigmedeltida gårdsanläggning. Området ligger endast några tiotal meter ifrån de långsmala skift som speglar tomtindelningen i den senmedeltida staden och som sagt "utom Gropen".

Kartan som upprättades år **1701** visar ingen teguppdelning av stadens åkermark. Istället var UO vid denna tid beläget inom Västra Halle Pers gårde som skildes från Östra Halle Pers gårde av den vägsträckning som fortfarande gick i nord-sydlig riktning intill och strax öster om UO. Strax norr om UO vek en väg av in mot det då tämligen nybyggda slottskapellet. Att kartan inte redovisar den tegindelning av åkermarken som även måste ha funnits 1701 beror helt på att denna kart hade ett annat syfte än den mer ekonomiskt inriktade kartan från 1674.

1700-talet är fattigt på kartmaterial från den västra delen av Jönköping eftersom stadsområdet då var beläget på väster, men 1800-talet är desto rikare på material. Av dessa har jag fått arbeta med ett urval.

Ljunggrens tryckta stadskarta från **1855** redovisar en bild som i mycket liknar den som var aktuell 150 år tidigare. Ingen bebyggelse fanns ännu i området för UO, men Förstaden har börjat växa fram med nya kvarter som antingen bara är på planstadiet eller som redan har lagts ut och bebyggt ca 200 meter öster om UO. Åt norr har Tändsticksfabriken och Strand etablerat inom det äldre Bronebacksområdet. Det har således inte hänt så mycket mer inom UO än att stadens borgare nyttjat området som odlingsmark. Kartan från 1855 är småskalig och som sådan svårare att georeferera. Den väg som nu verkar gå rakt genom UO är samma gamla "Grop" och ska egentligen fortfarande avgränsa UO åt öster.

Kartan från **1868** visar inte hela UO, utan endast den nordligaste delen som konstigt nog sammanfaller med den östligaste delen av Slottskapellets kyrkogård. Georefereringen är helt okomplicerad vilket antyder att kartan från 1868 egentligen visar en tänkt utvidgning av kyrkogården

som sedan inte blev av. Vid denna tid var UO omgärdad av planerade ytor åt samtliga håll som kartan visar. Även om ingen bebyggelse fanns åt öster var området här planerat i kvarter, i stort identiska med det kvarter som finns i området i dag. Väster speglar en klassisk kvadraturplan som förmodligen planerades att bebyggas med trähusbebyggelse. Av intresse kan nämnas hospitalet med både kurhus och dårhus som planerades byggas strax intill Johan den tredjes hospital.

I Sundius karta från **1875** hittas ytterligare belägg för att kyrkogården i 1868 års karta måste ha varit en planerad struktur som aldrig förverkligades. 1875 hade Västra Kyrkogården begränsats till det område som kyrkogården fortfarande har. I övrigt uppvisar kartan stora likheter med kartan från 1868 och det ligger ju inte många år mellan de två karteringarna. Kvarteren som omfattar Jungmannen är markerade ljusa i kartan vilket kan indikera att ingen bebyggelse ännu skett på platsen. Däremot kan de mörkmarkerade kvarteren möjligen indikera bebyggda tomter.

År **1909** hade den norra och södra delen av UO bebyggts samt hörnhuset längst i norr. Dessutom fanns en liten byggnad på tomten mitt emellan den norra och södra tomten, troligen samma hus som fortfarande finns på platsen och är Sofia kyrkas församlingshem. I kartans lista över de olika kvarterens verksamhet antecknas den södra delen av UO, tomt nummer 49 som: "Stadens plantskola". Var bebyggelsen här knuten till parkanläggningen strax söder om kvarteret? Både åt söder och väster gränsade grönytor mot kvarteret Jungmannen och en grönyta fanns som nämnt också inom UO. Detta skulle kunna förklara varför kvarteret bara delvis kom att bebyggas. Här skulle istället verksamhet bedrivas för att förse den närliggande kyrkogården samt stadens parker med växter. Hörnhustomten, nr 75 beskrivs som "Statsbanans bostäder" vilket antyder att byggnaden uppfördes för att hysa personer knutna till järnvägen.

Sofiakyrkan som byggdes på 1880-talet var nu en del av stadsbilden på väster, likaså trädgårdsanläggningar och arbetarbostäder till Västra tändsticksfabriken strax söder om kvarteret Jungmannen.

På **1950-talet** var större delen av kvarteret Jungmannen parkmark och obebyggd kvartersmark. Åt norr fanns det befintliga hörnhuset och längst i söder fanns bebyggelse som troligen redan då hörde till Sofia kyrkas församlingsverksamhet.

Sammanfattning

Kvarteret Jungmannen bebyggdes sent och tomterna blev aldrig fullt utbyggda. Trots att området utgjorde planerad kvartersmark 1868 kom kvarteret egentligen endast att bebyggas längst i norr med hörnhuset och längst i söder med plantskolans byggnader och senare Sofia församlings administrationsbyggnader. I mitten kom en byggnad i trä att utgöra församlingshem omgiven av en park. Hörnhuset i norr, som ursprungligen verkar ha utgjorts av bostäder för Statsbanans tjänstestab, avgränsade en större innergård som endast var bebyggt med en uthusliknande byggnad så sent som 1950.

Rent byråmässigt ser det således ut som om medeltiden finns ett spadtag ner då inga källare eller bebyggelse överhuvudtaget funnits på tomten som helt klart var belägen strax "utom Gropen".

Analyserade kartor:

Lantmäteristyrelsens arkiv:

E61-1:3 Geografisk delineation över västra stadsägorna, 1674, Jonas Petersson Duker.

Ljunggrens atlas 1855.

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

06-JÖS-19 Karta, Jönköpings stad, 1701.

Rikets allmänna kartverk:

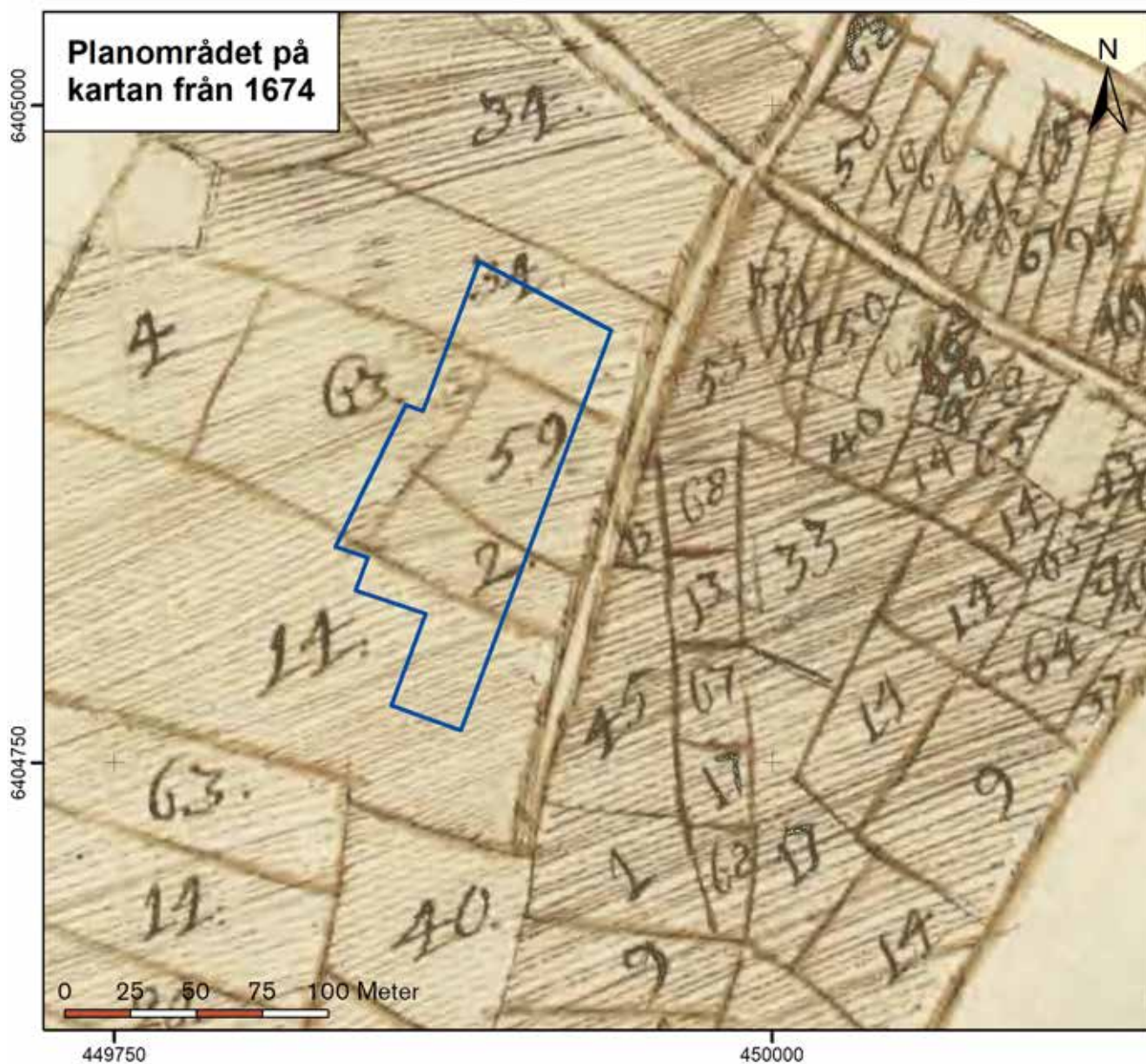
Ekonomisk karta: ca 1950 7E 1a.

Övriga tryckta kartor:

P C Bergmans karta över Västra förstaden 1868.

P G Sundius karta över Jönköpings stad 1875.

Plankarta över Jönköpings stad 1906.

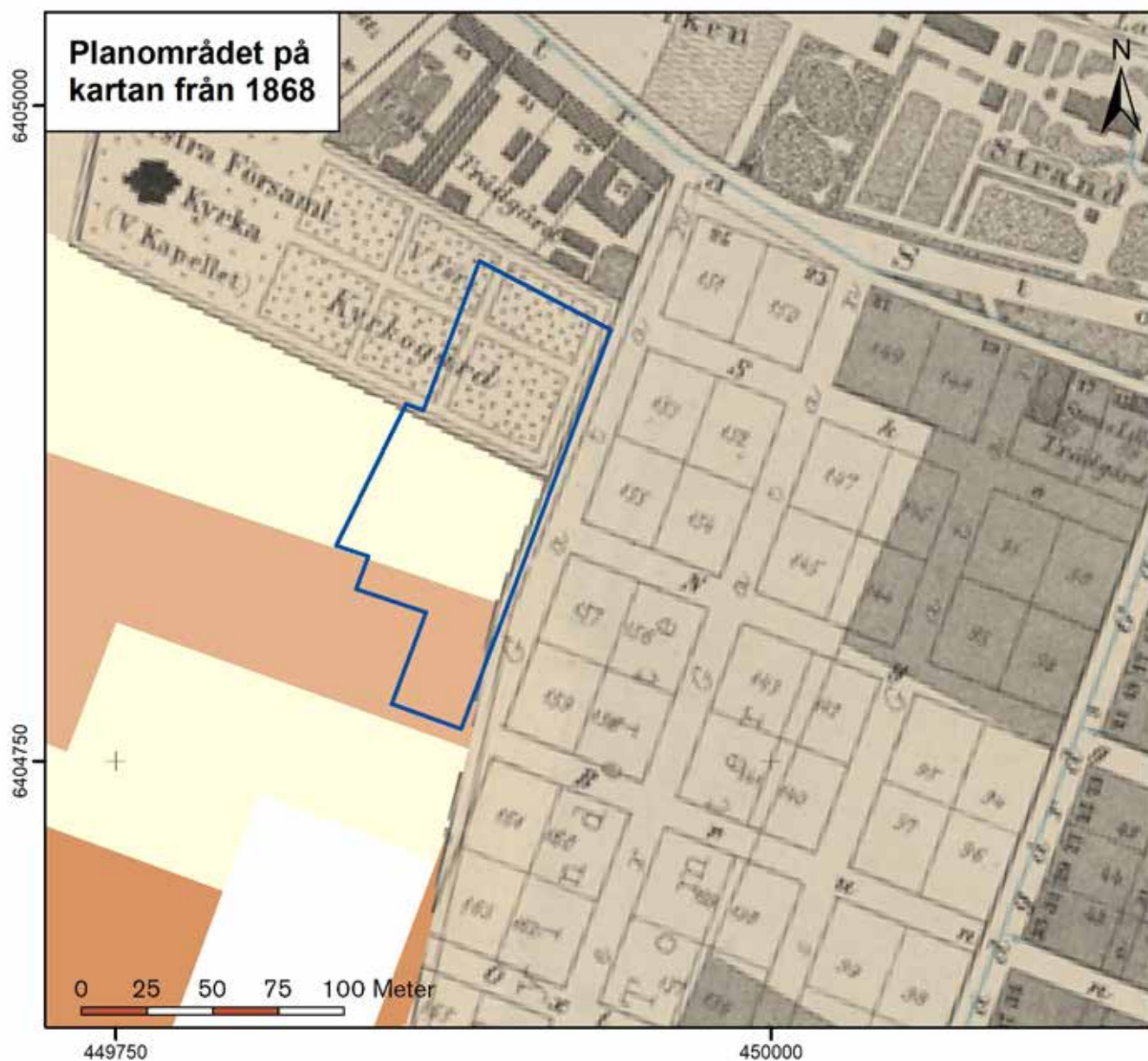
Figur 10. E61-1:3 Geografisk delineation över västra stadsägorna, 1674, Jonas Petersson Duker.

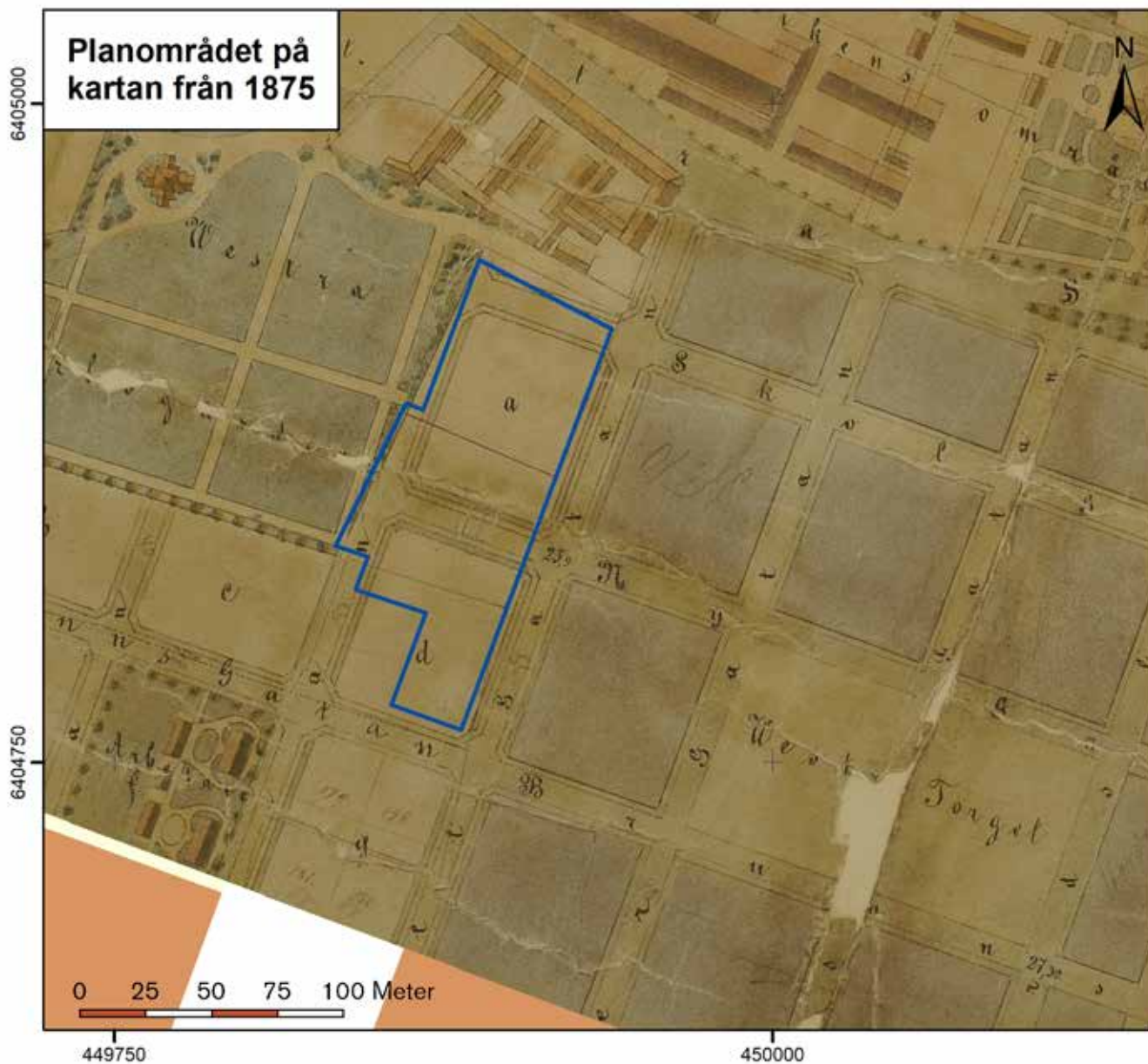
Figur 11. 06-JÖS-19 Karta, Jönköpings stad, 1701.

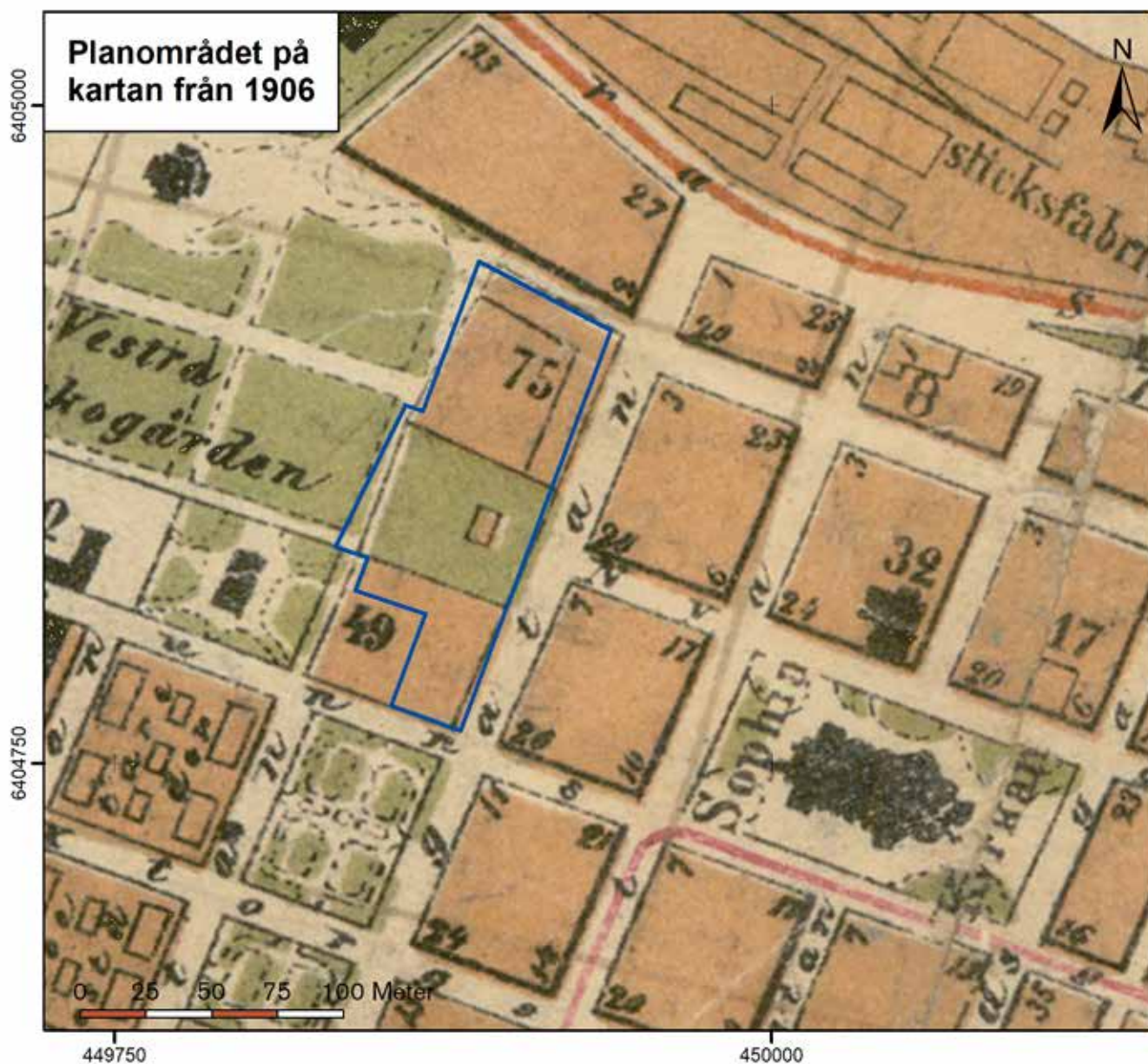
Figur 12. Ljunggrens atlas 1855.

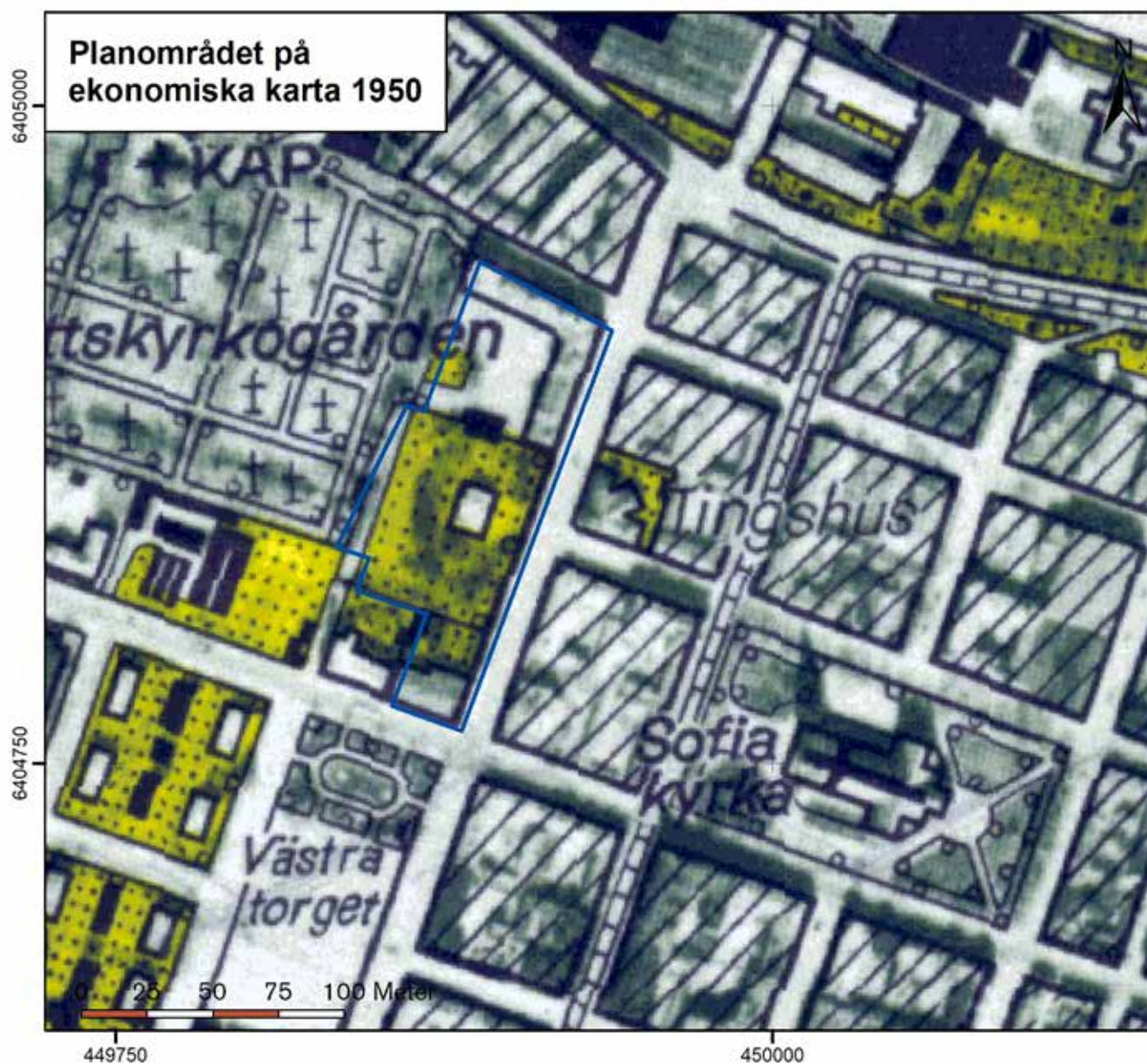
Figur 13. P C Bergmans karta över Västra förstaden 1868.

Figur 14. P G Sundius karta över Jönköpings stad 1875.

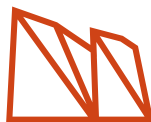
Figur 15. Plankarta över Jönköpings stad 1906.

Figur 16. Ekonomisk karta: ca 1950 7E 1a.

Inför planerad nybyggnation inom kvarteret Jungmannen utförde Jönköpings läns museum en arkeologisk förundersökning hösten 2021. Det handlade om två asfalterade parkeringsplatser, ett grönområde intill slottskyrkogården och grönytan runt den så kallade Lagermanska villan tillhörande Svenska kyrkan.

Sammanlagt drogs 19 schakt över hela undersökningsytan. Inga fornlämningar påträffades, endast sentida föremål.

Arkeologisk rapport 2021:21
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM